

6 De Nederlandse spelling

Over de Nederlandse spelling laat eens in de zoveel tijd weer een discussie op. Moeten we nu *paardebloem* of *paardenbloem* schrijven? Schrijf je *huis-aan-huisblad* met streepjes of juist niet?

Verwarring en onenigheid over de Nederlandse spelling begon al eeuwen geleden en tot op de dag van vandaag bestaat er nog altijd discussie. Taalkundigen, historici, schrijvers, leraren en journalisten: allemaal hebben ze zich in die discussie gemengd. Het resultaat zijn onze huidige spellingregels. Spelling is altijd een kwestie van menselijke besluitvorming, waarbij normen en politiek een belangrijke rol spelen. Wat geeft in dit proces de doorslag en wie hebben het voor het zeggen? Oftewel: wie bepalen dat je een pannenkoek met een tussen-n moet bakken maar roggebrood niet? En wat zijn de gevolgen als je de regels overtreedt?

Regels en straffen ♦ Onze spelling is bedacht. Er is geen dwingende reden waarom we *zon* en niet *son* zouden schrijven. We schrijven met zijn allen *zon* omdat we het zo gewend zijn en het (daarom) mooier vinden staan. Je zult niet snel opzettelijk van deze afspraak afwijken. Maar het mag wel. Er is een officiële spelling, maar die is alleen verplicht voor de overheid en het onderwijs. Buiten school kan niemand je dus dwingen op een bepaalde manier te schrijven. Sowieso valt het met die verplichting wel mee: er is nog nooit een ambtenaar beboet of ontslagen om een dt-fout.

Toch kan niemand straffeloos de spellingregels aan zijn laars lappen. 'Correct' spellen verleent aanzien en de regels schenden heeft consequenties. Vergelijk het met een dresscode: een directielid van een groot bedrijf wordt geacht een net pak te dragen. Wie in een korte broek en hawaishirt op een belangrijke vergadering verschijnt, zal zijn sociale en professionele status daaronder zien lijden.

Hetzelfde geldt voor spelling. Als je spelt, word je beoordeeld — en soms veroordeeld. Je ontkomt er niet aan. Zelf doe je het bovendien ook. Wanneer je een docent op een spelfout betrapt, confronteer je hem of haar daar maar al te graag mee. Al helemaal als het de docent Nederlands is.

Gezag ♦ Sinds de 16de eeuw zijn er tientallen spellinggidsen en stijlguiden uitgebracht. Op ieder moment bestonden er verschillende spellingwijzen naast elkaar. Dat is zelfs nu nog zo. Naast de officiële spelling hebben sommige grote kranten en tijdschriften een eigen leidraad ontwikkeld. De vraag is altijd: wie wordt door de maatschappij erkend als autoriteit?

De eerste spellinggidsen werden geschreven door geleerden, die er allemaal hun eigen normen op nahielden over welke spellingen onooglijk, en dus fout, waren. Iedere gids gaf dan ook andere voorschriften. Geen enkele publicatie genoot genoeg gezag om dé spelling te worden. Daardoor bleven mensen ieder hun eigen ding doen.

De eerste echt gezaghebbende instantie die zich met spelling bezighield, was de protestantse kerk. Zij wilde één algemeen geaccepteerde Bijbelvertaling maken voor de gehele Nederlanden. Vertalers kwamen uit alle hoeken van de Republiek bijeen, om samen tot een eenheidsspelling te komen. Dit bleek een lastig karwei: iedere vertaler had zijn eigen dialect en eigen opvattingen. Er werd lang overlegd en er werden vele compromissen gesloten. In 1637 verscheen de Statenbijbel. De vertaling laat zien hoe lastig het is om tot een goede spelling te komen. Ondanks alle afspraken was de spelling lang niet altijd consequent (*Suntvloet* maar ook *Sundvloet* en *Sundt-vloet* voor het woord *zondvloed*) en ook in de Statenvertaling werden 'fouten' gemaakt in de spelling.

Erkenning ♦ Aan het begin van de 19de eeuw ging de overheid zich met spelling bezighouden. Hoogleraar Matthijs van Siegenbeek kreeg de opdracht om de Nederlandse spelling vast te leggen. Hij publiceerde zijn spelling in 1804 en in datzelfde jaar werd de spelling aangenomen als officiële spelling. Binnen de overheid en het onderwijs werd deze schrijfwijze verplicht.

Of een samenleving een bepaalde spelling erkent en accepteert, heeft alles te maken met de autoriteit die de bedenker achter de spelling geniet. En als er één autoriteit is, dan is dat toch zeker de overheid? Toch kon de spelling van Siegenbeek maar op weinig navolging rekenen.

Van meet af aan was er kritiek. Een van de meest uitgesproken tegenstanders was Willem Bilderdijk. Als een van de bekendste dichters van zijn tijd, was hij op zijn eigen manier een gezaghebbende figuur op het gebied van taal. Gezag gaat in dit geval dus verder dan politieke macht, en dat maakt dat de overheid niet de enige invloedrijke partij is in de spellingdiscussie.

De Vries en Te Winkel ♦ De taalkundigen Matthias de Vries en Lammert te Winkel kwamen in 1863 met een alternatief voor de spelling-Siegenbeek. Deze spelling kon op meer steun rekenen binnen de samenleving. Toch duurde het nog twintig jaar voor het de officiële spelling werd. Eenmaal binnen was het een blijvertje: de beginselen van De Vries en Te Winkel volgen we — met een aantal aanpassingen — nog steeds.

Het belangrijkste uitgangspunt van deze spelling is de standaarduitspraak. We schrijven *lopen* omdat dat de 'beschaafde' standaarduitspraak is. Het beginsel van de uitspraak wordt ingeperkt door twee andere: dat van gelijkvormigheid en dat van etymologie. Het beginsel van de gelijkvormigheid betekent dat een woord in alle vormen hetzelfde wordt geschreven. We spreken *goed* uit als *goet*, maar omdat we ook *goede* en *goedig* schrijven (en zeggen), is er besloten ook *goed* te schrijven. Het beginsel van de etymologie houdt in dat de herkomst van een woord soms bepaalt hoe het woord geschreven wordt. Sommige woorden worden op een bepaalde manier geschreven omdat ze bijvoorbeeld uit een andere taal komen (*e-mail*) of omdat er vroeger een verschil in uitspraak bestond. Neem *ij* en *ei*. Woorden met een lange *ij* werden vroeger uitgesproken met een langgerekte ie-klank: *prijs* was bijvoorbeeld *prise*. Woorden met een korte *ei* werden vroeger veelal uitgesproken als een lange ai-klank: *weide* leek een beetje op het huidige *waaide*.

Het Afrikaans is in de 17de eeuw ontstaan uit Nederlandse dialecten die kolonisten spraken in de Kaapkolonie. Vervolgens is het zich los van het Nederlands gaan ontwikkelen tot een zelfstandige taal, met een eigen grammatica en spelling tot gevolg. In plaats van een *ch* schrijven de Afrikaners bijvoorbeeld gewoon een *g* en aan werkwoordsvervoeging doen ze nauwelijks. Geen dt-problematiek dus, *baie* makkelijk dat Afrikaans!

Woordbeelden zijn nuttig. Dat is waarom sommige experts zeggen: blijf gewoon van de spelling af.

► **Vereenvoudiging** ♦ De beginselen van De Vries en Te Winkel gebruiken we nu nog steeds, maar dat betekent niet dat we het sinds de invoering daarvan allemaal eens zijn over de juiste manier van spellen. Sinds 1883 is de officiële spelling nog vijfmaal herzien. Na iedere herziening werd een boekje gepubliceerd, genaamd de *Woordenlijst Nederlandse Taal*. Vanwege de groene kافت van die boekjes kwam de lijst bekend te staan als het Groene Boekje.

De aanleiding voor herziening was steeds de roep om vereenvoudiging. De Nederlandse spelling zou maar moeilijk zijn en bovendien niet altijd consistent. In de jaren '30 werd daarom *Nederlandsch* aangepast naar *Nederlands* en *heeren* naar *heren*. Ook werd grotendeels afscheid genomen van de naamvalsverbuiging. Je zat niet meer *op den stoel* maar *op de stoel*. Het beginsel van etymologie werd in deze gevallen losgelaten; de moderne uitspraak werd leidend.

In de jaren '50 werd het concept *voorkeurspelling* geïntroduceerd. Het doel: de spelling moderniseren en de taalgebruiker meer vrijheid geven. *Bureau* heeft de voorkeur, maar het 'moderne' en 'eenvoudige' *buro* mag ook. Het toestaan van meerdere spellingen gaf vrijheid, maar weinig duidelijkheid. Bovendien leverde ook deze voorkeursspelling inconsistenties op. Waarom had de ene keer de *k* de voorkeur en de andere keer de *c*? In de Spelling-1995 werd daarom overal weer slechts één schrijfwijze gegeven. Op die spelling kwam een vloedgolf van kritiek. Er zouden ontzettend veel inconsistenties in zitten en met name de regels voor de tussen-n waren één groot mijne(n)veld. In 2005 werd wéér een nieuwe spelling uitgebracht, die de probleemgevallen in Spelling-1995 moest oplossen. Voor een deel lukte dat, maar er slopen ook weer nieuwe tegenstrijdigheden in.

Woordbeeld ♦ Met de herzieningen werd dus geprobeerd de spelling te vereenvoudigen. Volgens sommigen gingen de veranderingen niet ver genoeg. Zo was er in de jaren '70 de Aksiegroep Spellingvereenvoudiging. Verschillende organisaties uit het onderwijs en de wetenschap hadden zich hierin verenigd. Ze pleitten voor het afschaffen van *-dt* en *-d* in werkwoordsvormen; *ou* werd voortaan geschreven als *au* en *ei* werd altijd *ij*.

Een vergelijkbare spelling is vaker voorgesteld. Voorstanders willen de uitspraak helemaal leidend maken en de beginselen van de gelijkvormigheid en etymologie afschaffen. Alleen dat zou volgens hen een eenduidige spelling opleveren. Maar niet iedereen spreekt woorden op dezelfde manier uit. Bovendien: spreken we de woorden wel uit zoals we denken dat we ze uitspreken? Toen je net leerde schrijven spelde je *melk* misschien als *melluk*, want zo klonk het. Nu hoor je die u-klank niet meer, tenzij je er bewust op let. Het woordbeeld *melk* zit zo stevig in je hoofd verankerd, dat het de eigenlijke klanken overstemt.

Woordbeelden helpen je ook met lezen. Je leest niet letter voor letter, maar herkent de meeste

Contact of kontakt? Spelling en politiek

♦ ♦ ♦

Bij het opstellen van de spelling van 1954 was de *c/k*-kwestie een grote splijtzwam. Er was onenigheid over wanneer je een *k*-klank met een *c* en wanneer met een *k* schrijft. Hierbij stonden de Nederlandse en de Vlaamse commissieleden recht tegenover elkaar. Dat had alles te maken met de politieke situatie in beide landen. De Tweede Wereldoorlog was net afgelopen. Nederland wenste zich zoveel mogelijk te distantiëren van alles wat Duits was, en wilde daarom zo veel mogelijk af van de typisch Germaanse *k*. In België heerste op datzelfde moment een verwoede taalstrijd. De Vlamingen vochten voor de positie van hun taal, die lange tijd ondergeschikt was aan het Frans. Zij hadden het daarom juist niet zo op de *c*, die hen veel te Frans was.

Dat spellingfouten ook vermakelijk zijn, blijkt uit het veelvuldig delen hiervan op sociale media en op een website als taalvoutjes.nl.

woorden in één oogopslag. Dit is een belangrijk argument vóór handhaving van het beginsel van gelijkvormigheid: één hont, twee honden leest moeilijk.

Woordbeelden zijn dus nuttig. Dat is waarom sommige experts zeggen: blijf gewoon van de spelling af. Welke spelling je goed, logisch en mooi vindt, is simpelweg een kwestie van gewenning. Door steeds veranderingen door te voeren, zaai je alleen maar verwarring. Er vallen altijd uitzonderingen en ongerijmdheden aan te wijzen. Probeer je die ongerijmdheden op te lossen met nieuwe regels, dan creëren die regels weer hun eigen inconsequenties en twijfelgevallen.

Spelling vandaag ♦ Sinds 1982 is de Taalunie, een Nederlands-Vlaams samenwerkingsverband, verantwoordelijk voor de Nederlandse spelling. Dat betekent niet dat deze organisatie het in haar eentje voor het zeggen heeft. Ze zit om tafel met ambtenaren, taalkundigen, docenten, journalisten en makers van woordenboeken.

Maar ook mensen die niet uitgenodigd zijn om mee te praten, kunnen invloed uitoefenen. Journalisten die kritische vragen stelden aan de bedenkers van de Spelling-1995 beïnvloedden de publieke opinie. Academici en andere publieke figuren geven hun meningen in artikelen en blogs. En op Twitter doet iederéén mee aan de discussie.

Menselijk proces ♦ Uiteindelijk is spelling geen exacte wetenschap maar het resultaat van een menselijk proces. Het is dan ook geen wonder dat spelling niet altijd logisch en consequent is: mensen zijn dat ook niet. Het is het resultaat van een discussie waarin verschillende visies tegenover elkaar staan. Wie de boventoon voert in die discussie hangt er maar net van af. Wiens gezag wordt het meest gerespecteerd? Wie roept het hardst? En soms: wie is het gewiekst? Zo is er een editie van het Groene Boekje die inconsistenties heeft door het slinkse optreden van sommige commissieleden. Ze wachtten met bepaalde woorden in stemming brengen tot hun tegenstanders, die eigenlijk in de meerderheid waren, naar de wc gingen. Zo konden ze de stemming winnen en kwam hun gewenste spelling in het Groene Boekje. Voor dat ene woord dan...

18 Spelling & interpunctie

Wsit je dat je de mesete zeinnn gweoon knut leezn als je de ltetres door eklaar huseslt, als de estree en latsate letetrs van elk worod maar bijvlen saatsn? De grap is dat dit juist aan de vaste spellingregels te danken is. Doordat je een woord steeds op dezelfde manier gespeld ziet, vormt zich een woordbeeld in jouw hoofd. Je hoeft het woord niet letter voor letter te lezen, maar herkent het op slag. Wu kunu woordu dan ook nie guwoon sgreifu sooals wu su segu. Als iedereen schreef zoals hij sprak, zouden woorden er steeds net wat anders uitzien. Spellingregels zijn daarom een handig hulpmiddel om geschreven taal te delen. Bovendien zijn spelling en interpunctie veel meer dan een afsprakensysteem: spelling is een manier om je te presenteren.

Schaamte en troost ♦ Net als opmaak zijn spelling en interpunctie het laatste wat je doet of controleert. Tegelijk is het het eerste wat je ziet aan een tekst. Hiervoor telt dus het principe van een goed begin en de eerste indruk. Een verzorgde spelling voorkomt drempels. Ook al geldt de officiële spelling in Nederland alleen voor overheid en onderwijs, 'spelfouten' worden als slordig ervaren. Veel taalgebruikers schamen zich voor een spelfout, omdat ze bang zijn een domme indruk te maken. Het mag een troost zijn dat het Nederlands ook niet de eenvoudigste taal is om 100% correct te schrijven. Het is bijvoorbeeld geen fonetische taal zoals het Spaans, waarin nagenoeg alle woorden worden geschreven zoals ze worden uitgesproken. De Nederlandse spelling houdt naast de standaarduitspraak namelijk ook rekening met analogie (gelijkvormigheid) en etymologie (woordherkomst). Dat levert spellingregels op die niet uitpuutend en soms onverenigbaar zijn. Zelfs de meest doorgewinterde taalgebruiker heeft naslagwerken nodig om volkomen foutloos te spellen. Als je iets niet zeker weet, is het dus raadzaam om (online) woordenlijsten, woordenboeken en spellinghandboeken te raadplegen.

De logica van dt-fouten

♦ ♦ ♦
Hoe komt het toch dat we ons het meest ergeren aan dt-fouten, maar dat we die ook het vaakst maken? Waarschijnlijk storen ze ons zo omdat de spellingregels voor werkwoorden heel helder zijn. Geen reden om de fout in te gaan behalve onzorgvuldigheid of onverschilligheid van de schrijver, toch? Er blijkt echter wel degelijk een logische verklaring voor dt-fouten. Bij het spellen zijn twee soorten geheugen-systemen betrokken. Het werkgeheugen past de spellingregels toe. Daarbij komt ook grammatica om de hoek kijken. Het langetermijngeheugen bevat alle mogelijke werkwoordsvormen. Onder tijdsdruk of bij grammaticaal ingewikkelde zinnen dringt de frequentste schrijfwijze uit het langetermijngeheugen voor. Omdat *wordt* vaker voorkomt, is de dt-fout *ik wordt* 'logischer' dan de dt-fout *het word*. Het menselijke brein werkt dus anders dan we geneigd zijn te denken: niet volgens grammaticaal geïnspireerde spellingafspraken, maar zodanig dat dt-fouten onvermijdelijk zijn. De spellingchecker is hiervoor helaas geen oplossing; die kijkt alleen of de werkwoordsvorm een bestaand woord is. De enige remedie is genoeg tijd nemen voor de juiste spelling en tijdens en na het schrijven alles goed na te lezen.

De ene spelfout is de andere niet ♦ Grofweg zijn er twee soorten spelfouten: je schendt de regels of je geheugen laat je in de steek. Om een goede indruk te maken, kun je eindeloos oefenen met alle regels voor werkwoordspelling en samenstellingen, of moeilijke woorden uit je hoofd leren. Je kunt je ook richten op het voorkomen van spelfouten die veel ergernis opleveren. Een tiental voorbeelden hiervan vind je in het overzicht hiernaast. Deze zijn afkomstig uit onderzoek onder hr-managers, de mensen die sollicitanten beoordelen op basis van hun brieven en cv's. Daarnaast staan tien van de meest voorkomende spelfouten, verzameld door het taaladviespunt van de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam. Zoek de verschillen.

Luistertekens ♦ Wat stemgebruik is voor het spreken, dat is interpunctie voor geschreven tekst. Leestekens zijn aanwijzingen voor hoe de zinnen zouden moeten klinken. Ze hadden dus net zo goed ‘luistertekens’ kunnen heten. Zo duiden punten, komma’s, puntkomma’s, dubbele punten en gedachtestreepjes op pauzes en geeft een vraagteken, uitroepeten of beletselteken (...) een bepaalde intonatie aan. En wat zeggen HOOFDLETTERS en accenttekens over volume en klemtoon? Door de juiste leestekens ziet een tekst er niet alleen verzorgd uit; ze brengen ritme en melodie aan tijdens het lezen. Het zijn ook ‘overzichtspunten’ op zinsniveau. Leestekens maken de lezer wegwijs: ze markeren waar de zinsgrenzen vallen, welke woorden of woordgroepen binnen een zin bij elkaar horen en welke bijzondere aandacht verdienen.

Zijn dit ware interpunctiefans? Nee, de Amerikaanse Amy Blueul startte Project Semicolon na de zelfmoord van haar vader. De puntkomma-tattoo is een uiting van hoop en strijd tegen psychische problemen en staat voor de gedachte dat er altijd een reden is om géén punt achter je leven te zetten. Het verhaal stopt niet, maar gaat verder. Er is alleen soms een omslag nodig, een rustmoment.

► Ergerlijke spelfouten

- 1 dt-fouten
- 2 ‘ei’ of ‘ij’
- 3 ‘g’ of ‘ch’
- 4 andere onthoudfouten zoals ‘nochthans’ of ‘allessinds’
- 5 koppeltekens
- 6 trema’s
- 7 hoofd- of kleine letters
- 8 ‘c’ of ‘k’
- 9 tussen-n
- 10 spelfouten Engelse werkwoorden

► Veelgemaakte spelfouten

- 1 dt-fouten
- 2 ‘jou’ of ‘jouw’, ‘me’ of ‘mijn’
- 3 los of aaneenschrijven (samenstellingen)
- 4 trema’s
- 5 onterechte hoofdletters
- 6 tussen-s
- 7 bijvoeglijk naamwoord of persoonsvorm onvoltooid verleden tijd
- 8 onterechte kleine letters
- 9 onthoudfouten zoals ‘onmiddelijk’
- 10 andere(n), enkele(n), sommige(n)